Анастасія Вашків

Наук. керівник –
доктор педагогічних наук,
професор Морська Л.І.

Англійська мова для спеціальних цілей (ESP): історія виникнення підходу та його специфіка

Англійська мова для спеціальних цілей (English for Sprcific Purposes, надалі – ESP) чи англійська мова професійного спрямування – це підхід, що виник наприкінці 60-х рр. XX століття у період звуження професійної спеціалізації у багатьох сферах (індустрія, бізнес, фінанси, торгівля, політика і т.д.). Не дивно, що цей глобальний процес зачепив і освіту, адже працівники саме цієї сфери першими повинні реагувати на потреби сучасності і відповідати новим вимогам, які ставить суспільство.

Так як англійська мова чи не першою утвердила свій міжнародний статус, її вивченню приділяють посилену увагу вже понад століття. Володіння нею відкриває світ безмежних перспектив, тож розробка інтенсивних методик та підходів щодо навчання англійської мови має довгу історію та є як ніколи релевантною сьогодні: глобалізація передбачає і англіїзацію, а в контексті вузької

фахової спеціалізації знання англійської мови зараз неоціненне. Тому у цьому розділі ми зосередимо нашу увагу на етапах розвитку та специфіці найбільш затребуваного на сьогодні підходу щодо вивчення англійської мови, а саме – ESP.

У зв'язку з економічним впливом і політичною могутністю Сполучених Штатів Америки на світовій повоєнній арені, значення англійської мови значною мірою зросло, а інтерес до її вивчення помітно укріпився потребою володіння нею, насамперед, для професійних цілей.

Якщо раніше знання іноземних мов було модним трендом, прерогативою аристократів та шляхом виділитись у «високих колах», то у XX столітті це стало потребою переважаючої більшості населення планети, фактором кар'єрних успіхів і професійної реалізації.

Постійний розвиток та (завдяки зовнішній політиці багатьох держав) вихід на міжнародну арену технічної, наукової та економічної діяльності різних країн зумовили потребу у мові міжнародного спілкування, якою і стала англійська. Нафтова криза наприкінці 70-х років XX століття стала ще одним важливим фактором, який остаточно закріпив за англійською мовою її міжнародний статус, оскільки вона спричинила масивний приплив фінансів та англомовних експертів у багаті нафтою країни. У результаті, англійська сама по собі стала прибутковою справою, а швидке та якісне оволодіння нею – метою великих бізнесменів, комерсантів, лікарів, науковців, інженерів і т.д.

Поширення англійської мови у світі стало закономірним явищем, а способи її викладання – предметом дискусій фахівців-педагогів і об'єктом розробок методистів.

Вузька спеціалізація професійної діяльності зумовила потребу у вивченні англійської мови, що стосується лише певної фахової сфери індивіда. Так був заснований новий підхід до її вивчення – ESP.

Історія розвитку ESP охоплює 5 фаз розвитку (5-та, по суті, лише починає зароджуватися). ESP своїм виникненням завдячує Пітеру Стревенсу, Джеку Іверу та Джону Свейлзу, які найактивніше розробляли цей підхід упродовж 1960-х, початку 1970-х років. Саме вони привернули увагу науковців та методистів до того, що англійська мова у різних сферах відрізняється реєстром, тобто набором мовних одиниць (як лексичних, так і граматичних), які використовуються лише у певних ситуаціях (формальна чи

неформальна мова/ сленг) або пов'язані з певною предметною діяльністю. У зв'язку з цим вивчення лінгвістичних особливостей різних реєстрів англійської мови та відбір найбільш уживаних лексичних та граматичних структур для тієї чи іншої сфери діяльності стало домінантним під час першої фази розвитку ESP.

Метою засновників цього підходу, у першу чергу, було укладення навчальних програм англійської мови для різних спеціальностей. Так, скажімо, Джек Івер і Х'ю-Дейвіс порівнювали тексти, призначенні для читання студентами природничих факультетів з текстами для тих, хто вивчав General English (тобто не займався вивченням англійської мови для особливих цілей). Хороший приклад навчальної програми з ESP – *A Course in Basic Scientific English,* розробленої Івером та Латорром [4, с. 20]. До навчального плану входило вивчення найхарактерніших для певного (потрібного) реєстру граматичних та лексичних структур.

Друга фаза розвитку ESP – це перехід від аналізу речень до аналізу дискурсу та риторичного аналізу тексту. Порівняно з першою фазою, друга – це великий крок уперед, так як тепер мова вивчалася на вищому рівні. Світочами цього періоду розвитку ESP були представники британської (Henry Widdowson) та вашингтонської шкіл (Louis Trimble, Larry Selinker, John Lackstrom, Merry Todd-Trimble). Значною перевагою цього підходу було ознайомлення студентів зі специфікою використання англійської мови в цілому, а не лише її окремих лексичних одиниць чи граматичних структур. Так як тепер розробники ESP основну увагу почали приділяти особливостям поєднання речень у зв'язний текст, то основним завданням для укладення навчальної програми для ESP різних напрямків на цьому етапі стало визначення організаційних елементів тексту та типових алгоритмів змістовного поєднання речень у ньому. Найбільш успішний приклад такої ESP програми — *A Discourse Approach* by Louis Trimble (1985) [4, с. 11]. Найпопулярніші завдання 2 фази – створення діаграм до тексту, розпізнавання стилістично маркованих та стилістично нейтральних елементів у тексті тощо.

3-тя фаза розвитку ESP ще більше наблизила цей підхід до потреб тих, хто вивчає мову, так як саме у цей період розробники ESP сконцентрували увагу на визначенні її цільового застосування студентами. Таким чином, метою на цьому етапі становлення ESP стала ідентифікація так званих «цільових ситуацій» застосування

англійської мови, проведення скрупульозного дослідження найбільш характерних лінгвістичних особливостей тієї чи іншої «цільової ситуації» й укладення навчальних програм, виходячи з аналізу потреб студентів.

Отже, бачимо, що протягом трьох фаз свого розвитку підхід ESP пройшов шлях від орієнтації на запити різних галузей до фокусування на потребах тих, хто вивчає мову, – особистість та інтереси «студента» (незалежно від його віку) вийшла на перший план.

Упродовж четвертої фази (яка почалася у 1980-х рр.) розробники ESP вперше звернули увагу на психічні процеси, пов'язані із засвоєнням та вживанням іноземної мови. Для розуміння механізмів опанування іноземної мови потрібні знання з психології, а саме – компетентність у формуванні навичок та уміння самостійного складання ефективних стратегій навчання. Тому дуже часто цей період розвитку ESP називають етапом навичок та стратегій. Найпомітніші постаті на цьому етапі – Francois Grellet, Charles Alderson, Sundy Urquhart, I Christine Nuttal. Мета, яку вони переслідували, – доволі ясна: навчити студентів правильно тлумачити почуте і прочитане, тож найбільше уваги було приділено стратегіям інтерпретації тексту, визначенню типу тексту, роботі контекстом, а також аналізу значень усного дискурсу. На відміну від попередніх трьох фаз, четверта фаза ESP не була настільки орієнтована на застосування у чітко окреслених сферах людської діяльності: формування навичок та стратегій розуміння дискурсу в його усній та письмовій формах є універсальною, базовою
потребою. Однак це не означає, що четверта фаза за своєю значущістю чимось поступалася попереднім: це був очевидний прогрес, адже заглиблення в психологічні аспекти навчання неодмінно призводить до розробки ефективніших методик. Тому нічого дивного немає у тому, що п'ята фаза розвитку ESP є цілковито орієнтованою радше на вивчення мови (language learning), ніж на її використання (language use). Варто, проте, взяти до уваги, що, більшою чи меншою мірою, у кожній фазі розвитку ESP можна чітко простежити 3 засадничі принципи, а саме: потреба, нові відомості/ідеї про мову та нові ідеї щодо навчання [4, с. 14]. Власне, нові ідеї стосовно навчання визначають те, чим є підхід ESP на сучасному етапі його розвитку.

Тож бачимо, що у ході розвитку ESP ми можемо виділити 5 фаз. Підхід ESP пройшов шлях від орієнтації на запити суспільства до навчальних потреб тих, хто вивчає англійську мову. Найбільшого значення при укладанні ESP програм надавали тому мовному матеріалу, який найширше застосовувався у тій чи іншій цільовій сфері. Виникнення самого підходу було зумовлене низкою політичних, економічних, та соціальних факторів, значною мірою невпинним науково-технічним прогресом, фаховою спеціалізацією та потребою у єдиній мові для полегшення міжнародної комунікації.

Що ж до ESP – то це підхід до навчання англійської мови або ж один із напрямів ELT (English Language Teaching). Аби краще пояснити сутність ESP, легше зазначити, що не варто сплутувати з англійською для спеціальних цілей. По-перше, ESP – це не просто подача потрібної термінології по-англійськи студентам природничих, технічних чи економічних спеціальностей. По-друге, ESP не є навчанням певного «виду» англійської мови. Те, що англійська вивчається для спеціальних потреб, не зумовлює її поділ на «підвиди». Звісно, існують її реєстри зі своїми типовими ознаками, однак ESP передбачає засвоєння англійської мови в цілому, а не лише її, так би мовити, «спеціалізованої частини». По-третє, англійська для спеціальних цілей не відрізняється від інших форм навчання іноземної мови у плані методики. Фактично, ESP не має власної методики як такої чи методики, яка була б відмінною від тієї, яка зазвичай застосовується при загальному вивченні англійської мови. Різниця між навчанням ESP та General English полягає у змістовому наповненні навчання, у темах, лексемах та граматичних конструкціях, що мають особливе значення, однак це не передбачає ігнорування загальної комунікативної компетентності. А найяскравіше відрізняє ESP від General English, власне, усвідомлення потреби вивчати англійську заради певної мети, а не потреба як така: розуміння потреб та мотивація, яку вони продукують, є центральною віхою цього підходу.

Отже, ESP – це не готова методика, це гнучкий підхід до вивчення англійської мови, заснований на потребах цільової аудиторії. Та, незважаючи на всю гнучкість та варіативність програм ESP, існують конкретні критерії, які неодмінно потрібно враховувати при складанні ESP курсу. Насамперед, потрібно знати, чого чекають від курсу студенти, які цілі вони переслідують (вивчають англійську

для здачі екзамену, для навчання або роботи). Важливо розрахувати час навчання, врахувати, чи використовуватимуть англійську після проходження курсу ESP чи вимушені послуговуватися нею уже впродовж курсу; визначити найбільш пріоритетні для студентів знання, вміння і навички; чітко визначити рівень, на якому вони повинні бути засвоєні; виділити теми для вивчення та підібрати відповідну методологію та теорію навчання, яка найбільше підходить для даного курсу ESP (це може бути англійська для архітекторів, будівельників, медиків, комерсантів, біологів і т.д.). Необхідно взяти до уваги усі деталі, навіть приміщення, де буде проходити курс: слід урахувати його переваги та обмеження, яке воно може накласти на роботу. Так, курси ESP можуть відбуватися у лекційних аудиторіях, готелях, бібліотеках, офісах. Також важливо знати, як саме студенти будуть використовувати англійську мову: для читання наукових текстів, у живому спілкуванні, для опрацювання інструкцій, для написання ділових листів тощо.

Узагальнивши все сказане вище, бачимо, що всі згадані критерії планування курсу можна звести до трьох, а саме:

1) складання програми на основі тем, знань, умінь і. навичок, які потрібно виробити;

2) підбір методики викладання на базі відповідної теорії навчання;

3) урахування цільової ситуації (хто, чому, де і коли буде вчитися англійської мови).

При складанні плану до курсу ESP необхідно також визначитися із критеріями оцінювання навчальних досягнень. Специфікою тестів з ESP є те, що вони перевіряють рівень "контекстуалізованої мовної компетенції", тобто володіння специфічним, досить чітко визначеним мовним матеріалом [1, с. 2]. Складність їх полягає у тому, що доволі часто ці тести націлені на перевірку не лише мовної здатності, а ще й теоретичних знань з певного кола предметів. Тому складання тестів, критерії оцінювання та частота поточного контролю були предметом численних дискусій [1, с. 4-5; 4, с. 144-151].

Варто також зазначити, що теми, знання, уміння і навички, розвиток яких також потрібно передбачити програмою, залежать виключно від цільової аудиторії, а от кількість теорій навчання, які застосовуються чи застосовувалися в ESP курсах, обмежена і охоплює біхевіоризм, менталізм і когнітивну психологію. Як було уже згадано, підхід ESP пройшов довгий шлях розвитку, який

починався дослідженням мовних феноменів, що найчастіше вживаються в тій чи іншій сфері людської діяльності, до дослідження факторів, які впивають на успішне оволодіння іноземною мовою. Безумовно, психічні процеси відіграють у цьому чи не найважливішу роль, адже мова є і мисленнєвою діяльністю. Не секрет, що процес вивчення мови залежить від того, як мозок оперує з лінгвістичною інформацією. Згідно з Hutchinson, ключ до успішного опанування іноземної мови – не в аналізі природи мови, а в розумінні структури і процесів мислитель них операцій мозку [4, с. 39].

Неможливо не взяти до уваги й афективний фактор навчання. ESP відрізняється від інших підходів до вивчення англійської тим, що не розглядає студентів в якості «програмованих машин», а бере до уваги їхні почуття, смаки, переживання, мотиви, установки, так як усе це великою мірою визначає результативність курсу [4, с. 46]. З огляду на це, в межах ESP Hutchinson виділяє цільові потреби та навчальні потреби. Цільові потреби охоплюють:

- потреби, зумовлені вимогами цільової ситуації (target situation), тобто визначають, що саме потрібно студенту знати і вміти, аби ефективно виконувати майбутні обов'язки, послуговуючись англійською мовою;
- ліквідацію прогалин у знаннях;
- врахування побажань студентів.

Отже, ESP, який розроблявся останні півстоліття, – один з найбільш популярних підходів опанування англійської мови у наш час. Він приваблює своєю гнучкістю, абсолютною відповідністю потребам тих, хто вивчає мову, врахуванням індивідуальних особливостей та побажань студентів. Пройшовши 4 фази становлення, ESP продовжує іти в ногу з часом, розвиватися й поширюватися із глобалізацією та оновлюватися разом із найновішими відкриттями в науці і техніці.

Література

1. Dan Douglas. Assessing Language for Specific Purposes: Cambridge language assessment series, Cambridge University Press, 2000. – P. 1-41.

2. English for Professional and Academic Purposes. Edited by Miguel F. Ruiz-Garrido et al.: Amsterdam – New York, 2010. – 237 p.

3. ESP for the University. Edited by David Harper. – Oxford, Pregamon Press, 2009. – 175 p.

4. Hutchinson, Tom & Waters, Alan. English for Specific Purposes: A learner-centered approach. Cambridge University Press. 1991. – 183 p.

5. Johns, Ann M. & Dudley-Evans, Tony. English for Specific Purposes: International in Scope, Specific in Purpose, 1991, TESOL Quarterly 25:2. – p. 297-314.

6. Strevens, P. ESP after twenty years: A re-appraisal. In M. Tickoo (Ed.), 1988. – P. 1-13.

Опубліковано: **Студентський науковий альманах факультету іноземних мов ТНПУ ім. В.Гнатюка. – 2011. – № 1 (8). – С. 201-208.**